

Haj bruges som skældsord til begærlig og hensynsløs person og forekommer som f.eks. »bolighaj« eller »børshaj«. Børsalen i København tegnet af Tom Petersen i Th. Siersted: Danske Billeder for Skole og Hjem, 1897.

Hajer, *Squalida*

Den blåsorte 1.5 til 2.5 m plumpe SILDEHAJ, *Lamna nasus*, med store finner er alm. i Nordsøen, Skagerrak og det nordlige Kattegat; om efteråret forfølger den sildestimer ned i bælteerne og Sundet og beskadiger fiskegarn ligesom den mindre, på ryggen stålgrå GRÅHAJ, *Galeorhinus galeus*, og pighajen.

RØDHAJEN, *Scylliorhinus caniculus*, er åleslank, omtrent en meter lang, rådgrå og sortpletlet; æggene anbragt i firkantede, gullige hornkapsler er med lange tråde fra hjørnerne hæftet til vandplanter.

Pighajerne har foran hver af de to rygfinner en kraftig giftpig. Den ca. meterlange PIGHAJ, *Squalus acanthias*, grå eller brun med hvide pletter, er meget alm. i Nordsøen og Skagerrak, mange søger ind i Kattegat og bælteerne.

HAVKALEN eller GRØNLANDSHAJEN, *Somniosus*

microcephalus, bliver 5-8 m lang og er meget grådig; hjemmehørende i det nordligste Atlanterhav, men ses i Skagerrak og Kattegat.

– Danmarks Dyreverden 4, 21-32.

Haj, ældre nydansk d.s., lånt fra hollandsk haai, der atter har lånt det fra oldnordisk har (sml. *hå* nedenfor), hvor ordet betyder åretold; navnet haj skyldes vel dyrets lighed med en sådan eller en tilspidset pæl (1).

Haj bruges som skældsord eller nedsættende om gridsk, hensynsløs, forslugen person, f.eks. børshaj og middagshaj (går på rov efter middagsselskaber), pumpehaj om trampende person (2).

Hå, *ho*, *håfisk* (oftest pighaj), ældre nydansk d.s., egentlig samme ord som haj (3), som persontilnavn Ha 1400-t (4). *Håkalling* 1661ff (5), *håkærring* (6), *håskærre* Agger o. 1880 (7). *Håmær* 'højhest' 1656; Skagen (8), *håhest* Holmsland klit, Løkken (9); *håbrand* o. 1700, o. 1850 (10) efterleddet 'stolpe'; ungen: *håkilling* o. 1880 (7).

Havkal, ældre nydansk håkal, oldnord. hakarl 'haj-han', omtydet til *havkalv* (11).

De ilanddrevne firkantede æghylstre: *fandens kretbar* (trillebør) jyske vestkyst o. 1900 (12), *tangmus* Odden (13), sml. rokke s. 188.

»Du fiske-kælling grim, skarpfinnet, o du hvasse tranagtige, gederamme, langnæsede huggebase« *Anders Arrebo* 1661 (14).

SILDEHAJ: *håmær*, *hovmær* o. 1850 (15); GRAHAJ: blåhaj nordlige Kattegat, *skærrie* Harboøre, *sker-rit* Bovbjerg, *skjæne* Torsminde (16); RØDHAJ: hestehaj Nymindegab o. 1900 (17), *tudsehaj* Agger o. 1880ff på grund af snudens form og farve (18); HAVKAL: menneskeæder (18a); PIGHAJ: *styris* Skagen 1787 »jysk« (19), *spirhå*, *-haj* o. 1850ff; Skagen (20), spir = piggene ved rygfinnerne; *håkat* Tårnbæk o. 1875; (21); *Larser* Skagen o. 1900 (22), *Lars*, *Lasse* Vendsyssel (23), måske i stednavnet Lauersrev 1694ff ø.f. Frederikshavn (24), sml. rokke s. 187 (skade); *kongeål*, se nedenfor.

Færøerne: *hemar*, *hemari* (sildehaj), *håvur* (pighaj), *håkelling* o. 1780ff (havkal) (25); Grønland: *akaluviak* (26); pighaj: *eqaluqssuaq kukilik*.

LITTERATUR: (1) 626 144,486; (2) 659 7,703; 170 1905,18; (3) 659 7,544; 434 2,330; (4) 363 2,1, 389; (5) 30 193; 219 7,385 (også *håskjerdning*); (6) 662 3,76,105; (7) 212c 1,763; (8) 54 1,307; 202c 2,93; (9) 202c 2,93; (10) 434 2,330f; 472b 3,866; (11) 659 7,985; 643b 45; (12) 212d 5; (13) 388; (14) 30 193; (15) 472b 3,2,854; (16) 662 3,154; 159 1935,341; (17) 212c tb. 212; (18) 928 2,306; 152 20,154; (18a) 159 1901,47; (19) 651 151; (20) 472b 3,2,870f; 212c tb. 346; 662 3,76,105; 202c 4,39; (21) 635 1,1874,307; (22) 212c 2,384; (23) 202c 2,243; 76c 327; (24) 277 97; (25) 828 72f; (26) 562 109,1936-39,204.

FISKERI, KONSUM

Knogler i stenalderens køkkenmøddinger viser, at der blev fanget og spist mange pighajer. Fiskeri-mæssig betydning har hos os kun pighaj (årligt fanges ca. 800 t), ved Agger blev på én nat fanget 11.000 (1), og sildehaj, af hvilken årligt tages 100-200 t, som eksporteres.

Hajerne anretter stor skade på fiskernes redskaber og fangster langs Jyllands vestkyst, i Limfjorden og i Kattegat; omkring århundredskiftet kunne en enkelt fiskeplads miste 4.-5.000 kroglinjer om året (2).

[Pighajen] »har megen lever, også æg, som findes i den som i en høne, af hvilken ... gøres håkage« (o. 1700; 3).

Pighaj spises i det vestlige og nordlige Jylland (o.

1850; 4), fiskerne solgte pighajerne til bønderne, saltet og tørret smagte de godt stegt til aftensmaden på gløderne i den åbne skorsten (Hjeringbugten og omkring Blåvand, 5), *hoen* kunne også koges som anden tørfisk og var udmærket til kartofler når man fik dypelse til (6). Efter at pighajen var flækket i ryggen og rygbenet fjernet blev fisken udspilet med pinde, speget og røget; den var fed, smagte næsten som laks og blev gerne spist til smørrebrød (Agger, Nymindegab; 7). Hvide Sandes specialitet er røget *ho* (o. 1940; 8), speget pighaj (»laks«) blev i ØHanherred regnet for en delikatesse (9). Pighaj spises nu mest røget og forhandles som *kongeål*: »Ved Gammel Strand i København sælger fiskekonerne den i de senere år flået og uden hoved og hale og således gjort ukendelig under navnet 'kongeål'. Den kan bruges røget, saltet, stegt eller kogt og er måske bedst i gelé. Tidligere (og delvis endnu) bliver den mest tørret og brugt af fiskerne og af fattigfolk i Nord- og Vestjylland« (1917; 10).

LITTERATUR: (1) 180 2,133; (2) 922 1909,134; sml. 759 10f; (3) 170 1909,56; (4) 472b 3,2,89; (5) 240 13,1952-55,357; (6) 311 46,1952,107 (Humlum s.); (7) 453 23,41,109; 341 1978,115; (8) 319 149; (9) 202c 2,236; (10) 662 3,105.

ANDEN ANVENDELSE

Hajens meget ru skind og halefinne (deraf en jysk talemåde: ru som en håhale) blev anvendt som sandpapir (1), og brugt af ravslibere, snedkere, drejere, guldsmede o.a. håndværkere til polering af træ og metal (1769ff; 2), ligeså på Færøerne (3); man brugte en hajfinne til at pudse træsko med (Harboøre o. 1870; 4).

Af skindet blev lavet kårde- og knivskeder (o. 1850; 5), fra Grønland kommer årligt 7.-8.000 havkalskind, der efter garvning giver næsten uopslidelige bogbind (»chagrinn«). Huden forarbejdes til sko, »som dog ikke holder meget for slid«, pighaj anses for en god agn (Færøerne o. 1780; 6).

Der er 12 tønder tran i *håkællingens* lever (1661; 7). Leveren blev samlet i en gryde, og når den var halvrådden kogte man tran af den til belysning og til garverne i Lemvig (Harboøre o. 1870; 8). Grønland: kødet af *håkjærring* skåret i strimler anvendes som hundefoder; den tran, som selv drypper af strimlerne, kan direkte bruges i dertil indrettede lamper og giver et kraftigt og klart lys (9). Havkallen fanges mest for leverens skyld, af dens tran fremstilles D-vitaminpræparater.

Fornemme folks tandstikker var en hajfinnepig indfattet i sølv eller guld (1600-t; 10).

Søfolk lavede en spadserestok af hajens ryggrad

trukket på en tyk ståltråd, hos en stökkemager i havn blev den fyldt med smeltet bly og fik håndtag og dupsko eller et albatrosnæb som håndtag (11); ryggraden kunne også blive røret på en lang pibe (12).

LITTERATUR: (1) 212c 1,763; (2) 693b 5.2,1018; 651 212; 936 45; 472b 3.2,830f; (3) 393 135; (4) 858 106; (5) 472b 3.2,830f; (6) 828 73; (7) 30 193; (8) 858 52,91,106 jf. 212c 1,774 (Agger); (9) 294 1961,28; (10) 472b 3.2,89; (11) 907 1951,11,26; 294 1968,91; (12) 294 manuskript (1961).

EVENTYR, OVERTRO

I eventyr har gammel grå haj slugt et bundt guld-nøgler (1); karl hjælper en stor strandet haj tilbage i havet, den hjælper til gengæld ham med at løse en opgave (2).

»Da jeg første gang mønstrede ud som styrmand, fulgte der hajer efter skibet. Varslet slog ikke fejl. Der døde vitterligt en af besætningen« (3); det onde varsel kunne dog afværges hvis man fangede hajen (1886; 4).

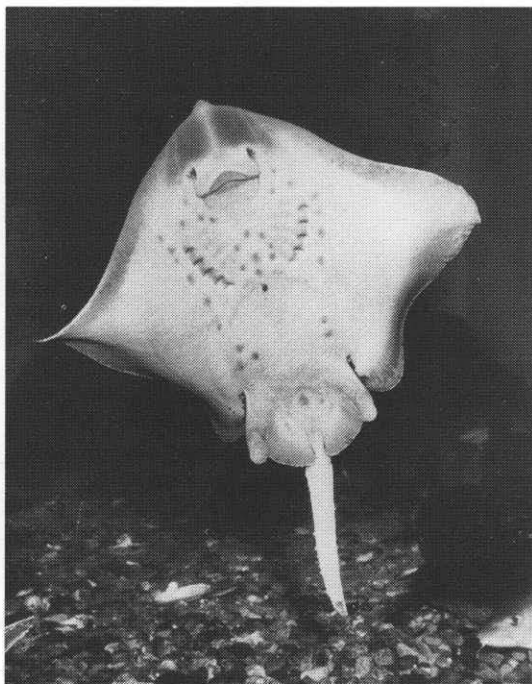
En afskåret hajfinne anbringes på skibets klyverbom for at få held, god vind og rejse (5); et skib kunne ikke være bekendt at komme i havn uden en hajhale sømmet til nokken på klyverbommen og helst en på hver mastetop (6).

Grønland: en gravid kvinde må ikke spise hajkød, så bliver barnet slem til at kaste op; pludselig voldsom storm betyder, at hajens sjæl vil hævne sig på menneskene (7).

LITTERATUR: (1) 464 5,169; (2) 464b 119ff sml. 247ff; (3) 105 25/11 1959; (4) Fregatten Jylland i Krig og Fred, 1944,126; (5) 105 25/11 1959; 907 1969,26; (6) 838 72; (7) 547 21,105.

Rokke, *Raja*

To store vingeformede brystfinner danner tillige med hovedet en bred skive på en lang flad krop med tynd hale. Hos SØMROKKEN, *Raja clavata*, er hunnen over en meter lang med tre rækker spidse torne (»søm«) langs kroppen og halen; alm. i Nordsøen, Skagerrak og østlige Kattegat. Den på ryggen rødbrune SKADE, *Raja batis*, er med indtil 2.5 m Nordeuropas største rokkeart. TÆRBEN, *Raja radiata*, den mindste danske art (50-60 cm)

Sømrokke. BIOFOTO/Arthur Christiansen.

ligner sømrokken, men har afrundede brystfinner og tornene har en kegleformet og riflet (ikke flad og glat) rodplade; lever i næsten alle vore farvande.

– Danmarks Dyreverden 4, 34-46.

Rokke, ældre nydansk rocke, antagelig lån fra tysk (germansk rohhan) og hørende til adjektivet ru: fisken har tornet hud (1). Måske i stednavnet Rokkerumpe 1682-1802 Kirkeby s. SFyn og skyldes da, at omridset lignede fiskens hale (2).

Sømrokke og tærbe kaldes under ét rokke, man skelner kun mellem rokker og skader.

SØMROKKE o. 1770ff (3); *kohale* o. 1700ff (4), jyske vestkyst (5) også om frølarve, forvansket til *kvåler* Hirtshals (6); *pigskade* Agger o. 1850, Thy o. 1900 (7); *rokkel* Nymindegab o. 1850 (8), *rokle* og *skade* (skår) Holmsland klit (9), de tørrede hoveder: *skårmond* og »et navn jeg ikke tør sætte på tryk« (MJylland; 10).

SKADE, ældre nydansk d.s., oldnord. skata, formentlig opkaldt efter fuglen skade på grund af den brede finnebræmme (vingerne), lange hale og lange spidse, næblignende snude (11), i stednavnet Skadegrund 1659ff Århusbugten (12); »de mærkelige rokker, der lignede de drager, som drengene satte op, og med en lang pigget stjert, som tilnav-